

ПУБЛИКАЦИИ ЗА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ ПО СТРАНИЦИТЕ НА ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПЕРИОДА 1905 - 1945 Г.

Тодор Попнеделев

В скорошните ми занимания с публикации върху Българското средновековие по страниците на Годишник на Софийския университет - Историко-филологически факултет за периода 1905 - 1945 г., успях да се запозная пряко и с изследвания по Българско възраждане, дело на известни имена в националната ни хуманитаристика. Целта на тази публикация е да припомня, в какви насоки са били насочени усилията на университетските преподаватели при проучванията на епохата предпочитанията им към теми и проблеми в началните години от излизането на „Годишник...“ - а.

Както е известно, след продължителни дискусии в Академичния съвет на Висшето Училище, а по-късно и на Университета¹, на 24 април 1904 г. е приет „Правилник за издаване Годишник на Университета Братя Евлоги и Христо Георгиеви от Карлово“², с който се регламентира издаването на печатен научен орган на Алма Матер. За десетилетия наред са фиксирани структурата на изданието, неговото съдържание, тираж и периодичност.

От появата на „Годишник...“ -а с първата му книга за 1904 – 1905 г., (издадена през 1905), до последната, включена в проучването, тази за 1944 – 1945 (издадена през 1945), той излиза с устойчива ритмичност. В началото след появата си до 1908 (т. 3 – 4, 1906 – 1907 г.), списанието излиза като общо издание на Университета. След това се появяват отделни годишници на трите тогавашни факултета - Историко - филологически,

¹ Арнаудов, М. История на Софийския университет“Св. Климент Охридски“ през първото му полустолетие 1888 - 1938., София, 2008, с. 184 и сл.

² ДА - София, Ф. 994, оп. II, а. е. 7, л. 11

Физико-математически и Юридически, при запазване на поредността на номерацията от том първи.

За интересувания ни период от излизането на „Годишник...“ - а на Историко-филологически факултет историческата тематика е застъпена широко, а именно в сто изследвания (статии, студии, монографии). Сред тях ясно се очертава доминацията на националната ни история, която е представена в деветдесет и две публикации, дело на историци, литератори, езиковеди, педагози и изследователи на народонауката. В тези проучвания се анализират проблеми от историята на българите и на българските земи от Античността до и Новото време, а също и въпроси от историята на науката и нейната методология. Този видим приоритет на българската тема по страниците на „Годишник...“ - а, в споменатия период, се дължи на почти пълната неработеност на националната ни история след вековното османско владичество. Изследванията на автори като професорите Марин Дринов и Константин Иречек дават тласък за осветляването на определени въпроси и теми от миналото ни, пътища за проучването им, но като цяло не е уточнена нито хронологията, нито събитийната страна на многовековната ни история.

Важна роля за налагането на българската тема има и общественият интерес към себепознание. Носейки в себе си възрожденският афинитет в тази посока, след Освобождението той се усилва и с оглед бъдещото развитието на страната. Обществото ни тогава търси историческото знание, което да стане устойчива основа за национално самочувствие.

При избора на тематика от малобройните ни тогава професионални историци роля има и нуждата на образователната ни система. Тя се нуждае от професионално подготвени учители по национална история, които да съдействат за цялостния духовен, икономически и политически подем на страната. Приоритетно проучване на националната ни история се определя и от потребностите на развиващото се от 1888 г. висше образование по история в държавата, в чиято основа са именно преподаванията по българска история. За този интерес съдействат и други дялове на развиващата се тогава модерна хуманитаристика у нас като литературата, езикознание, народонауката. Те също, както в сферата на историята, насочват приоритетно интересът си към разкриването на националното ни наследство и така стимулират, допълват работата на историците.

Комплексът на споменатите условия ясно определя избора на българската тема в работата на професионалните ни историци в края на XIX и първите десетилетия на XX век.

В разгледаните тонове на „Годишник...“ - а българската тема е представена неравномерно за различните епохи, -Античното минало е разгледано в осемнадесет публикации на седем автори. Средновековието е проучено от тринадесет автори в четиридесет и пет изследвания. Периодът на османското владичество е застъпен с четири работи на трима автори. Възрожденската епоха е представена от деветнадесет публикации на единадесет автора, а страни от следосвобожденското ни развитие са разгледани от четирима автори в пет публикации. По проблемите на общата история излизат осем проучвания от четирима автори

Очерталото се приоритетно проучване на Българското средновековие се дължи в голяма степен на професионалното образование, което получават първото поколение следосвобожденски историци. Те учат или специализират в Университетите на Петербург, Москва, Мюнхен, Лайпциг, Виена, Рим. Там те възприемат опита, метода и методологията на европейската историческа наука, но най-вече идеите на руската и немска медиевистика и византинистика, а също и афинитета на Запада към Античността. Усвояват и по-късно прилагат позитивистичната философия на историята при проучването на българското минало. Опирайки се на един от основните ѝ принципи за генетична, причинно-следствена връзка в развитието на историческия процес, се насочват основно към възстановяване, стъпка по стъпка на българското минало от времената на създаването на държавата, към Средновековието.

Знаем, че възрожденската тематика навлиза по-късно от средновековната в полезрението на професионално подготвените ни изследователи. Както бе споменато погледът им се насочва основно към началната история на народа и държавата ни. Съществуват и редица други обстоятелства за тази реалност. Едно от тях е теоретичната подготовка на изследователите, която диктува, че за да се осъзнае миналото е необходима дистанция във времето, а възрожденската епоха е достатъчно близо до тях все още. Друг важен факт в тази посока, който има отношение към по-слабия интерес към Възраждането, е документалната база. Изворите, било от български или чужд произход все още са слабо известни, а и недостъпни. Именно в тази ситуация приоритетно място започва да заема мемоарната литература, дело предимно на участници в революционните борби. Публикации в регионалния и столичния печат дават личната оценка за стореното и преживяното. Значително по-пълна картина

очертават спомените на водещи фигури от освободителните ни борби, като Никола Обретенов, Иван Гешев, Иваница Данчев, Стоян Заимов и най-вече Захари Стоянов.

Все пак в края на XIX в. започват и реалните, изследователски проучвания на възрожденската епоха.³ Това проличава и като все по-налагаща се тенденция по страниците на „Годишник...“-а.

Както е видно от направения по-горе количествен анализ на публикациите по българска история като втора по тежест се налага епохата на националното ни Възраждане, представена с деветнадесет изследвания, дело на единадесет автори.⁴

Един поглед върху публикуваните заглавия дава възможност да стигнем до извода, че съобразно с приетата днес същност на възрожденската епоха те засягат страни от трите основни взаимоотношения процеса - движение за национална култура и образование, действия за самостоятелна църква и борба за политическо освобождение.

Без да навлизам в проблема за разбиранията на същността на Възраждането от нашата додеветосептемврийска историография, въпрос, който би бил на самостоятелно задълбочено проучване, заглавията на представените публикации ми дават основание да допусна и друг поглед за същността и проявленията на Възраждането. Приоритетно, в седем заглавия⁵ се представят делата на водещи, значими за нацията личности. Като

³ **Генчев**, Н. Българско възраждане, София, 1988, с.18 -19.

⁴ **Теодоров – Балан**, А. Книгописния труд у българите. // *ГСУ*. 2, [1905 – 1906], 1906, с. 142 – 208; **Пенев**, Б. Сведения за българите в по-стари чужди съчинения. // *ГСУ. ИФФ*, 13 – 14, [1917 – 1918], 1920, с. 1 – 42. **Романски**, Ст. Въстаннически заговор на Васил х.Вълков от Браила през 1943. // *ГСУ. ИФФ*, 18, 1922, с. 1 – 32; **Ников**, П. Архивата на Варненската митрополия отпреди Освобождението. // *ГСУ. ИФФ*, 18, 1922, с. 1 – 20; **Златарски**, В. Политическата роля на Софроний Врачански през руско-турската война 1806 – 1812 година. // *ГСУ. ИФФ*, 19 1923, с. 1 – 85; **Цонев**, Б. Книжовни старини от Елена. // *ГСУ. ИФФ*, 19, 1922, с. 1 – 61; **Нойков**, П. Поглед върху развитието на българското образование до Паисия. // *ГСУ. ИФФ*, 21, 1925, с. 1 – 60; от него и: Поглед върху развитието на българското образование от Паисия до края XIX век. // *ГСУ. ИФФ*, 22, 1926, с. 1 – 96; **Пенев**, Б. Из миналото на гр. Шумен. // *ГСУ. ИФФ*, 23, 1927, с. 1 – 30; **Цонев**, Б. Един павликянски ръкопис от втората половина на XVIII век. // *ГСУ. ИФФ*, 25, [1928 – 1929], 1929, с. 1 – 64; **Арнаулов**, М. Из миналото на Котел. Заселване, бележити личности, стопански живот, фолклор. // *ГСУ. ИФФ*, 27, [1930 – 1931], 1931, с. 1 – 100; също от него: Неофит Бозвели и първообразът на неговата „Мати България“. // *ГСУ. ИФФ*, 27, [1930 – 1931], 1931, с. 1 – 12; **Ников**, П. Едно неизвестно описание на българския черноморски бряг от XVIII век. // *ГСУ. ИФФ*, 28, [1931 – 1932], 1932, с. 1 – 60; **Арнаулов**, М. Из дейността на Неофит Бозвели. Неиздадени писма, речи и заявления. // *ГСУ. ИФФ*, 33, [1936 – 1937], 1937, с. 1 – 53; от същия и: Няколко тъмни епизода от живота на Раковски в 1853 – 1854. // *ГСУ. ИФФ*, 33, [1936 – 1937], 1937, с. 1 – 80; **Гълъбов**, К. История на въстанието в Перушица – апр. 1876 г. // *ГСУ. ИФФ*, 36, [1939 – 1940], 1940, с. 1 – 188; **Бешевлиев**, В. Д-р Никола С. Пиколо като класик-филолог. // *ГСУ. ИФФ*, 37, [19340 – 1941], 1941, с. 1 – 178; **Арнаулов**, М. Г. С. Раковски пред потомството. // *ГСУ. ИФФ*, 38, [1941 – 1942], 1942, с. 1 – 70; **Гандев**, Хр. Търговската обмяна на Европа с българските земи през XVIII и началото на XIX век. // *ГСУ. ИФФ*, 40, [1943 – 1944], 1944, с. 1 – 35.

⁵ **Романски**, Ст. Въстаннически заговор на Васил х.Вълков от Браила през 1943. // *ГСУ. ИФФ*, 18, 1922, с. 1 – 32; **Златарски**, В. Политическата роля на Софроний Врачански през руско-турската война 1806 – 1812 година. // *ГСУ. ИФФ*, 19 1923, с. 1 – 85; **Арнаулов**, М. Из дейността на Неофит Бозвели. Неиздадени писма, речи и заявления. // *ГСУ. ИФФ*, 33, [1936 – 1937], 1937, с. 1 – 53; от същия и: Няколко тъмни епизода от живота на Раковски в 1853 – 1854. // *ГСУ. ИФФ*, 33, [1936 – 1937], 1937, с. 1 – 80; **Арнаулов**, М. Г. С. Раковски пред потомството. // *ГСУ. ИФФ*, 38, [1941 – 1942], 1942, с. 1 – 70; от същия: Неофит Бозвели и

втори по брой се очертават публикациите, пряко свързани с просветното и културно издигане на обществото ни.⁶ Въпреки, че във всички изследвания са включени в обръщение нови извори, има и такива пряко свързани със самостоятелно откриване.⁷ Сериозни и обемни изследвания, три на брой, разглеждат различни страни от живота и изпяват на отделни селища от българските земи в контекста на цялостното възрожденско развитие.⁸ Конкретно на стопански проблеми е посветена една работа.⁹

Видно е, че заглавията на статиите и разгледаната в тях проблематика в различен обем и пълнота, покриват цялостния живот и стремления на обществото ни в тогавашната епоха. Независимо, какви акценти поставят в същността на епохата историците преди 1944 г., считам, че те поставят на стабилни изследователски основи проучването на Българското възрождане. Да, наистина това е само в едно от изданията на тогавашните учени, но най-авторитетното - Годишник на Софийския Университет - Историко - Филологически факултет.

първообразът на неговата „Мати България“. // *ГСУ. ИФФ*, 27, [1930 – 1931], 1931, с. 1 – 12; **Бешевлиев**, В. Д-р Никола С. Пиколо като класик-филолог. // *ГСУ. ИФФ*, 37, [19340 – 1941], 1941, с. 1 – 178.

⁶ **Теодоров – Балан**, А. Книгописния труд у българите. // *ГСУ. ИФФ*, 2, [1905 – 1906], 1906, с. 142 – 208; **Цонев**, Б. Книжовни старини от Елена. // *ГСУ. ИФФ*, 19, 1922, с. 1 – 61; **Нойков**, П. Поглед върху развитието на българското образование до Паисия. // *ГСУ. ИФФ*, 21, 1925, с. 1 – 60; от него и: Поглед върху развитието на българското образование от Паисия до края XIX век. // *ГСУ. ИФФ*, 22, 1926, с. 1 – 96;

⁷ **Пенев**, Б. Сведения за българите в по-стари чужди съчинения. // *ГСУ. ИФФ*, 13 – 14, [1917 – 1918], 1920, с. 1 – 42; **Ников**, П. Архивата на Варненската митрополия отпреди Освобождението. // *ГСУ. ИФФ*, 18, 1922, с. 1 – 20; **Цонев**, Б. Един павликянски ръкопис от втората половина на XVIII век. // *ГСУ. ИФФ*, 25, [1928 – 1929], 1929, с. 1 – 64; **Ников**, П. Едно неизвестно описание на българския черноморски бряг от XVIII век. // *ГСУ. ИФФ*, 28, [1931 – 1932], 1932, с. 1 – 60.

⁸ **Пенев**, Б. Из миналото на гр. Шумен. // *ГСУ. ИФФ*, 23, 1927, с. 1 – 30; **Цонев**, Б. Един павликянски ръкопис от втората половина на XVIII век. // *ГСУ. ИФФ*, 25, [1928 – 1929], 1929, с. 1 – 64; **Арnaudов**, М. Из миналото на Котел. Заселване, бележити личности, стопански живот, фолклор. // *ГСУ. ИФФ*, 27, [1930 – 1931], 1931, с. 1 – 100; **Гълъбов**, К. История на въстанието в Перущица – апр. 1876 г. // *ГСУ. ИФФ*, 36, [1939 – 1940], 1940, с. 1 – 188.

⁹ ; **Гандев**, Хр. Търговската обмяна на Европа с българските земи през XVIII и началото на XIX век. // *ГСУ. ИФФ*, 40, [1943 – 1944], 1944, с. 1 – 35.